

บทคัดย่อ

โครงการ “แนวทางการนำภูมิปัญญาการใช้ไม้พาดล่อฝิ่งในพื้นที่สวนป่าและป่าเสม็ดของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพบ้านปิเหล็ง หมู่ที่ 5 และบ้านป่าเย หมู่ที่ 10 ตำบลสุไหงปาดี อำเภอสุไหงปาดี จังหวัดนราธิวาส” มีวัตถุประสงค์การวิจัย 4 ประการ คือ 1) เพื่อรวบรวมภูมิปัญญาและความเชื่อเกี่ยวกับการหาน้ำฝิ่งป่าจากป่าพรุสมบูรณ์จากสวนป่า และภูมิปัญญาการใช้ไม้พาดล่อฝิ่งสร้างรวง รวมถึงการใช้ประโยชน์จากน้ำฝิ่ง รวมถึงส่วนต่างๆ ของฝิ่ง 2) เพื่อศึกษาความแตกต่างของน้ำฝิ่งที่ได้จากป่าพรุสมบูรณ์ สวนป่า และป่าเสม็ดในด้านต่างๆ เช่น คุณภาพของน้ำฝิ่ง คุณค่าทางโภชนาการ ปริมาณที่หาน้ำฝิ่งหลวงได้ในรอบปี และการตลาดของน้ำฝิ่งหลวง 3) เพื่อศึกษาวงจรของฝิ่งหลวง ห่วงโซ่อาหารที่มีฝิ่งหลวงเข้ามาเกี่ยวข้องและความสัมพันธ์กับความสมบูรณ์ของป่าพรุโต๊ะแดง สวนป่าและป่าเสม็ด โดยศึกษาลักษณะพื้นที่ ลักษณะต้นไม้ กิ่งไม้ ชนิดไม้ ทิศทางแสง ทิศทางลม องศากิ่งไม้ ที่ฝิ่งมาสร้างรวงรัง 4) เพื่อศึกษาแนวทางการนำภูมิปัญญาการใช้ไม้พาดล่อฝิ่งในพื้นที่สวนป่า และป่าเสม็ดของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

กระบวนการวิจัย เริ่มจากศึกษาระบบนิเวศวิทยาในสวนป่าที่เอื้อต่อการทำรังของฝิ่งหลวง ด้วยการสำรวจพรรณไม้ รูปแบบการใช้ประโยชน์จากพรรณไม้ในป่าพรุ ถอดประสบการณ์พฤติกรรม การสร้างรังของฝิ่งป่าพรุ ถอดประสบการณ์และลงพื้นที่สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในการหาฝิ่งบน ดินดินเปิดพรุหรือยวนฝิ่งในสวนป่าชุมชน ภูมิปัญญาการทำไม้พาดล่อฝิ่ง ความเชื่อเกี่ยวกับการหาฝิ่ง วงจรชีวิตและการอพยพสร้างรังของฝิ่งหลวงศึกษาคุณสมบัติของน้ำฝิ่งที่ได้จากแหล่งที่แตกต่างกัน

ผลการวิจัย พบว่า การหาฝิ่งบนดินดินเปิดพรุหรือยวนฝิ่ง ต้องใช้ทีมงานตีฝิ่ง 3 ชุด คือ ชุดตีฝิ่งบนต้นยวนฝิ่ง ชุดลำเลียงน้ำฝิ่งอยู่ใต้ต้นยวนฝิ่ง และชุดคั้นน้ำฝิ่ง โดยเข้าตีฝิ่งในเวลากลางคืน ของคืนเดือนแรม ท้องฟ้ามืดสนิท เพราะถ้ายังเห็นแสงอาทิตย์บนท้องฟ้า ฝูงฝิ่งอาจบินมารุมต่อยกับ ผู้บุกรุกได้ ก่อนสว่างเวลาประมาณ 04.30 น ต้องรีบทยอยปีนลงจากต้นยวนฝิ่ง เพราะฝิ่งเริ่มมองเห็น ศัตรูที่เข้ามารุกราน

การหาฝิ่งในสวนป่าชุมชน แบ่งเป็น 2 ส่วนคือการหาฝิ่งในพื้นที่ของตัวเอง และการหาฝิ่งในสวนป่าของชุมชนชนิดดอกไม้ที่ฝิ่งใช้เก็บละอองเรณู ได้แก่ พืชวงศ์ปาล์ม เช่น มะพร้าว หมากรูด ปาล์ม น้ำมัน หลาวชะโอน ไม้ผล เช่น ทูเรียน เงาะ ละมุด มะปริง มะปราง ลองกอง จะเริ่มแตกตาช่วง หน้าแล้ง และเริ่มออกดอกเมื่อเข้าช่วงต้นฤดูฝน ไม้ชนิดอื่นๆ เช่น กันเกรา กระตัง จำนวนคนตีฝิ่งอยู่ระหว่าง 1-3 คน ขึ้นอยู่กับความยากง่ายของต้นไม้ที่จะตีฝิ่ง ทั้งขนาดและ ความสูงของต้นไม้เป็นปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้อง

ภูมิปัญญาการทำไม้พาดล่อฝิ่ง ชนิดไม้ที่นิยมทำไม้พาดล่อฝิ่ง เช่น ไม้กระตัง ไม้กระตังดำ ไม้กระตังทุ ตีนเป็ด กะบวย กระถินเทพา บางพื้นที่ใช้ไม้หลาวชะโอน ไม้หมากรูด ไม้เสม็ด หรือไม้อื่นๆ ที่มีในท้องถิ่นนั้นๆ การเลือกพื้นที่ทำไม้พาดล่อฝิ่ง ควรเลือกล่อฝิ่งบินผ่านในฤดูดอกเสม็ดบาน

เป็นลักษณะพื้นที่ป่าแนวตรงกลางเรือนยอดไม้อยู่ในระดับต่ำ ขนาบด้วยเรือนยอดไม้ระดับสูง มีไม้เสม็ดมาหักทำซุ้มได้ง่าย ความหนาแน่นต้นเสม็ดไม่มากเกินไป การตกแต่งซุ้ม จำเป็นต้องปิดให้มิดชิด มีด้านข้างทั้งสองข้างและด้านหลังเปิดช่องโหว่เฉพาะด้านหน้าช่องทางที่ผึ้งบินเข้าออกเท่านั้น โดยการตัดไม้บริเวณรอบซุ้ม ให้เอนไปทับกับไม้พาด ทับไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งมิดครีမ် สามารถกันแดดกันฝนได้ จำนวนคนตีผึ้งในแต่ละครั้ง ขึ้นกับปัจจัยหลาย ๆ อย่าง เช่น ขนาดของรวงผึ้ง ความยุ่งยากของพื้นที่ แต่ส่วนใหญ่จะนิยมตีผึ้ง 1-2 คน รูปแบบการตีผึ้งของไทยพุทธและไทยมุสลิมแตกต่างกันออกไปตามความเชื่อที่ถ่ายทอดสู่กันมา

ผึ้งมีการอพยพโยกย้ายตลอดทั้งปี เพื่อหาอาหารและขยายเผ่าพันธุ์ตามเส้นทางการบานของดอกไม้ในป่าธรรมชาติหรือแหล่งน้ำหวานตามสวนผลไม้ที่มนุษย์สร้างขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยเริ่มต้นจากป่าเขาจุดเริ่มต้นการบานของดอกไม้ใช้ระยะเวลาบนป่าเขาประมาณเดือนธันวาคม-มีนาคม หลังจากนั้นดอกไม้บนป่าเขาเริ่มร่วงโรยจากดอกกลายเป็นผล ขณะเดียวกันตามป่าสวนของชาวบ้านดอกไม้บนนาชนิดเริ่มบานสะพรั่ง ผึ้งผึ้งหลวงบินลงมาตามกลิ่นเกสรดอกไม้สร้างรวงรังประมาณเดือนเมษายน-สิงหาคม และเมื่อถึงเวลาดอกไม้ป่าสวนเริ่มร่วงโรย ดอกไม้ในป่าพรุที่สมบูรณ์เริ่มออกดอกบานสะพรั่งผึ้งผึ้งบินมาหาอาหารสร้างรวงรังในป่าพรุประมาณเดือนมิถุนายน-ตุลาคม เมื่อถึงเวลาแหล่งอาหารในป่าพรุหมดไป ป่าเสม็ดเริ่มออกดอกชูช่อ ผึ้งผึ้งอพยพชวนลูกชวนหลานไปขยายเผ่าพันธุ์ในป่าเสม็ดต่อไป โดยใช้เวลาในป่าเสม็ด ในเดือนกรกฎาคม-ธันวาคม หลังจากดอกเสม็ดเริ่มร่วงโรย ซึ่งตรงกับช่วงฤดูน้ำหลากทางจังหวัดนราธิวาสผึ้งผึ้งเหล่านั้นอพยพโยกย้ายไปยังป่าเขา เพื่อหยุดหลบฝน ก่อนจะเริ่มต้นฤดูกาลใหม่

การศึกษาคุณสมบัติของน้ำผึ้ง พบว่า 1) น้ำผึ้งป่าเขา เป็นน้ำผึ้งเกิดจากการรวมตัวของน้ำหวานจากเกสรดอกไม้หลากหลายชนิด และเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่บนพื้นที่สูง ปริมาณน้ำตาลย่อมมีความเข้มข้นสูงเมื่อเปรียบเทียบกับน้ำผึ้งแหล่งอื่นๆ 2) น้ำผึ้งป่าสวน เป็นน้ำผึ้งที่มาจากพืชสวนของชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่ ความหลากหลายของดอกไม้มีน้อยกว่าป่าเขา แต่ปริมาณน้ำตาลมีความเข้มข้นใกล้เคียงกับป่าเขา เพราะน้ำผึ้งที่หามาได้ในช่วงนี้จะเป็นน้ำผึ้งช่วงหน้าแล้ง 3) น้ำผึ้งป่าพรุสมบูรณ์ เป็นน้ำผึ้งที่เกิดจากความหลากหลายของเกสรดอกไม้หลากหลายชนิดใกล้เคียงกับป่าเขา รสชาติค่อนข้างขม ปริมาณน้ำตาลใกล้เคียงกับป่าเขา ป่าสวน 4) น้ำผึ้งป่าเสม็ด เป็นน้ำผึ้งที่ได้มาจากเกสรดอกเสม็ด อาจจะมีดอกไม้อื่นบ้างเล็กน้อย รสชาติจะได้กลิ่นดอกเสม็ดอย่างชัดเจน น้ำผึ้งค่อนข้างเหลว สีของน้ำผึ้งเปลี่ยนไปตามความอ่อนแก่ของ ดอกเสม็ด ปริมาณน้ำตาลน้อยมีน้อยเพราะดอกเสม็ดอยู่ในพื้นที่น้ำท่วมขัง จึงมีปริมาณน้ำส่วนผสมอยู่มาก

คณะผู้วิจัย

มีนาคม 2555